HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

זקנים. סנהדרין: **ריש בקירי.** אני שאני רבן איני נכוה אבל מר עוקבא שהוא רשע לי ולך ואב ב"ד יכוה בחמין: **דכתיב ביה דוד וגו'.** לא ענש אלא מי שבידו לשפוט: **חוץ מדבר זה.** שנא' במקרא זה שהוציא דבור לטובה ומפני עונש תוכחה חזר בו: **והתוים היו על מלחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה.** אלו לדיקים: **שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה.** שאני רואה לשלוח בעיר: **היינו דכתיב.** מעיקרא ועל כל איש אשר עליו התיו אל תגשו ולבסוף וממקדשי תחלו: **ממקודשי.** שהוה למקטרג מדת הדין וחזר מן הטוב: **מי הוה מזבח הנחשת.** בימי יחזקאל והלא שלמה בנהו ועשה מזבח אבנים של ל"ב אמה דכתיב (מלכים א ח) כי מזבח הנחשת אשר לפני ה' קטן מהכיל [1] כאדם האומר לחבירו נגש פלוני ופסול לעבודה: **ממקום שאומרים שירה.** מן הלויים שאומרים שיר בכלי נחשת: **היו אמות.** לרשעים: **חומה של הקב"ה אמת.** אמצעית לאותיות ולאשון ואחרון ועל שם אני ראשון ואני אחרון ואני הוא: **אלו בני אדם שקיימו התורה כולה.** התיו סימן להם שקיימו התורה מראש ועד סוף: **ואיש לא יצילנה.** שאין עוד זכות לאבות שתכלנה: **ויפן אליהם למען בריתו את אברהם וגו' ולא השליכם מעל פניו עד עתה.** אבל מכאן ואילך השליכם ולא פנה אל ברית אבות: **ה' אלהי אברהם ואלהי יצחק וישראל היום יודע.** שאתה זוכר ברית אברהם יצחק וישראל מדקאמר היום יודע ותו לא מכלל דתמה ועל ידי רחמיה הוזכרה להם בימי חזקיה [2]: **בימי חזקיהו.** דכתיב מעתה ועד עולם קנאת ה' צבאות תעשה זאת ולא זכות אבות: **אלא חטא.** וחטאו של אדם גורם לו מיתה: **בשבט ובנגעים.** היינו יסורים וקאמר שאין באין אלא משום פקידת עון:

בעטיו

ואע"ג דלא מקבלי לוכחינהו מר. היינו היכא דספק אי מקבלי כדאמר בסמוך לפניהם מי גלוי [3] אבל היכא דודאי לא מקבלי הנח להם מוטב שיהו שוגגין ואל יהיו מזידין כדאמרינן בהמביא כדי יין (ביצה דף ג. וסס) ובפרק שואל (נקמן דף קמח:) גבי תוספת יום"כ [4]:

ועל הרשעים תי"ו של דם. לא מקרא קאמר הכי אלא מסבר' דהא דכתיב והתוית תיו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה היינו בצדיקים גמורים: **מזבח נחשת בימי שלמה מי הוה.** כדכתיב [5] שאלמה הסירו כי היה קטן מהכיל [6] ואת והא כתיב בדברי הימים (ב ד) ויעש שלמה את מזבח הנחשת וי"ל דדרשינן ליה כי הכא מזבח שאומרים לפניו [7] שירה בכלי נחשת:

קצף אף וחימה. קשה לרשב"א דאמר בפ"ק דמסכת ע"ג (דף ד. וסס) כתיב חימה אין לי וכתיב נוקם ה' ונעל חימה ומשני כאן לישראל כאן לנכרים אלמא דאין להקב"ה חימה על ישראל והאהיא דמס' ע"ג קשה דבפ"פ אדבעה נדרים (דף לב.) אמר חימה משה הרגו דכתיב חימה אין לי ופריך והא כתיב כי יגורתי מפני האף והחימה ומשני תרי חימה הוו:

ושמואל אמר תמה זכות אבות ורבי יוחנן אמר תחון זכות אבות. אומר רבינו תם דזכות אבות תמה אבל ברית אבות לא תמה דהא כתיב (ויקרא כו) וזכרתי את בריתי יעקוב אף לאחר גלות [8] ואנן אין אנו מזכירין זכות אבות אלא הברית [9] ומפרש דשמואל דאמר מימי חזקיה [10] דייק מדכתיב למען בריתו [11] ולא למען זכותו ואומר ר"י דבויקרא רבה (פ' לו) דייק מעד עתה כדפי' בקונטרס [12] ולר"י נראה דלא פליגי שמואל ור"י אלא שמואל קאמר דלרשעים תמה אבל לצדיקים לא תמה ובצדיקים איירי ר"י תדע דהא ר"י [13] אמר בסמוך דמימי חזקי' תמה זכות אבות והכא קאמר דאף בשעת חורבן דבתר הכי תחון זכות אבות [14] ועל זה אנו סומכין להזכיר זכות אבות ובשאלתי ויקרא רבה רבי אחא אומר לעולם זכות אבות קיימת ולעולם אנו מזכירים אותם וכן הוא אומר [15] כי אל רחום וגו' ולא ישכח את ברית אבותיך וגו':

אין מיתה בלא חטא. פי' (מיתה) לפי שהגזרה באה אף על השגגה ואין יסורים בלא עון של מזיד כדאמר ביומא (דף לו:) חטאים אלו השגגות עונות אלו הזדונות ואף על גב דאמר (שבועות דף ח:) גבי שעיר של יה"כ להגין עליו מן היסורים משמע דיסורים באים על שוגג הכא מיירי ביסורי נגעים שהן מכוערים כדמייתי קרא:

מרבעה

אלא מקודשי אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה מאלף ועד תיו ומיד [5] והנה ששה אנשים באים מדרך שער העליון אשר מפנה צפונה ואיש כלי מפצו בידו ואיש אחד בתוכם לבוש הבדים וקסת הסופר במתניו ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחושת מזבח הנחושת מי הוה אמר להו הקב"ה התחילו ממקום שאומרים שירה לפני ומאן נינהו ששה אנשים א"ר חסדא קצף אף וחימה ומשחית ומשבר ומכלה ומ"ש תיו אמר רב תיו תחיה תיו תמות ושמואל אמר תמה זכות אבות ורבי יוחנן אמר תחון זכות אבות ור"ל אמר תיו סוף חותמו של הקב"ה [7] דאמר רבי חנינא חותמו של הקב"ה אמת (אמר) ר' שמואל בר נחמני [8] אלו בני אדם שקיימו את התור' כולה מאלף ועד תיו מאימתי תמה זכות אבות [9] אמר רב מימות הושע בן בארי שנא' [6] אגלה את נבלתה לעיני מאהביה ואיש לא יצילנה מידי ושמואל אמר מימי חזאל שנאמר [7] וחזאל מלך ארם לחץ את ישראל כל ימי יהואחז וכתיב [8] ויחן ה' אותם וירחמם ויפן אליהם למען בריתו את אברהם יצחק ויעקב ולא אבה השחיתם ולא השליכם מעל פניו עד עתה ר' יהושע בן לוי אמר מימי אליהו שנאמר [9] ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ה' אלהי אברהם יצחק וישראל היום יודע כי אתה אלהים בישראל ואני עבדך ובדברך עשיתי [את] כל הדברים האלה וגו' ורבי יוחנן אמר מימי חזקיהו שנאמר [10] למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו להכין אותה ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד עולם קנאת ה' צבאות תעשה זאת וגו': אמר רב אמי אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון אין מיתה בלא חטא דכתיב [11] הנפש החוטאת היא תמות בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת הרשע עליו תהיה וגו' אין יסורין בלא עון דכתיב [12] ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם

מיתיבי

1 אשם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה:
משלי כא יג
2 בית דוד בה אמר יי דינו לבקר משפט והציל גזול מיד עושק פן תצא כאש חמתי ובערה ואין מכבה מפני רע מעלליכם:
ירמיהו כא יב
3 ויאמר יי אליו עבר בתוך העיר בתוך ירושלם והתויתי תו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה:
יחזקאל ט ד
4 זקן בחור ובתולה וטף ונשים תהרגו למשחית ועל כל איש אשר עליו התו אל תגשו וממקדשי תחלו ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית:
יחזקאל ט ו
5 והנה ששה אנשים באים מדרך העליון אשר מפנה צפונה ואיש כלי מפצו בידו ואיש אחד בתוכם לבש הבדים וקסת הספר במתניו ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחושת:
יחזקאל ט ב
6 ועתה אגלה את נבלתה לעיני מאהביה ואיש לא יצילנה מידי:
הושע ב יב
7 וחזאל מלך ארם לחץ את ישראל כל ימי יהואחז:
מלכים ב יג כב
8 ויחן יי אתם וירחמם ויפן אליהם למען בריתו את אברהם יצחק ויעקב ולא אבה השחיתם ולא השליכם מעל פניו עתה:
מלכים ב יג כג
9 ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר יי אלהי אברהם יצחק וישראל היום יודע כי אתה אלהים בישראל ואני עבדך ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה:
מלכים א יח לו
10 למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו להכין אתה ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד עולם קנאת יי צבאות תעשה זאת:
ישעיהו ט ו
11 הנפש החטאת היא תמות בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת הרשע עליו תהיה:
יחזקאל יח כ
12 ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם:
תהלים פט לג

מוסף רש"י

חותמו של הקב"ה אמת. שסמלך נאות ומסכים עם עבודיו חותם עמהם בתקונמם את חותמו (סנהדרין סד:).

רבינו חננאל

זקנים מה חטאו, אלא על שלא מיחו.

גליון הש"ם

גמ' ר"י הוה יתיב. עי' ב"מ דף י ע"ב תוס' ד"ה עליונים: שם א"ל ר"ז לר' סימון לוכחינהו. עי' מהרש רנסה איכה שני ד"ה ולא זכר הדוס רגליו: שם אמר רב מימות הושע בן בארי. יהושלמי פרק תלק וסס אימא הך לימוד בסס שמואל: תוס' ד"ה מזבח נחושת וכו' שירה בכלי נחושת. עי' זבחים דף פ ע"א תוס' ד"ה ה"ק: שם ד"ה ושמואל וכו' ומפרש דשמואל דאמר מימי חזאל. תולס בילושלמי פ' תלק תמיים עד עתה עד אותה שעה הזכות קיימת והיינו כפי' רש"י:

מוסף תוספות

א. כלומר והיה להם למחות עד שיתברר להם שלא יקבלו מהם. מאירי. ב. אין נענשים כלל ולא עוד אלא שהשתיקה נאה להם והוא שאמרו. מאירי. ג. את העולה ואת המנחה. מ' סר"ן. ד. [ן]כדכתיב (דברים ד, לא) ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע להם. מ' סר"ן. ה. הכי. מ' סר"ן. ו. את אברהם, משמע למען בריתו. מ' סר"ן. ז. דקאמר התם עד עתה זכות אבות קיימת. תוס' הרא"ש. ח. גופיה. תוס' הרא"ש. ט. אלא זכות אבות קיימת לעולם והא דאמר מאימתי תמה זכות אבות היינו לרשעים גמורים כמותם. תוס' הרא"ש.

רב נסים גאון

דאמר ר' חנינא חותמו של הקב"ה אמת. תמצא עיקר דברי ר' חנינא בפרק בא לו כהן גדול (דף סט) במס' יומא ובפ' ד' מיתות (דף סד) במס' סנהדרין. ובתלמוד ארץ ישראל במסכת סנהדרין אמרו בדבר זה טעם נאה ביותר ונראה לי לכתבה הנה, והכי אמרו מהו חותמו של הקב"ה רב ביבי בשם ר' ראובן אמר אמת, מהו אמת אמר ר' אבין שהוא אלהים חיים ומלך עולם. אמר ר' שמעון בן לקיש אלף ראשה דאלפא ביתא, מם באמצעיתה, תיו בסופה לומר [ישעיה מב] אני ה' ראשון שלא קיבלתי מלכותי מאחר, ומבלעדי אין אלהים שאין לי שותף, ואת אחרונים אני הוא שאין עתיד למוסרה לאחר. ואיתא נמי בבראשית דר' אושעיא [פרשה פא].